

Г. П. ГОГОЛЬ, канд. екон. наук, доц.
О. В. ДУБОВИК
(Державний університет "Львівська політехніка")

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ МАРКЕТИНГУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2001, вип. 2, с. 220–223

Масштаби демографічної кризи в Україні останніми роками набули такого розмаху, що їх можливі наслідки здаються катастрофічними. Згідно з офіційними прогнозами, за умови збереження існуючого режиму відтворення трудового потенціалу у 2026 р. на 1000 осіб працездатного віку припадатиме приблизно 890 пенсіонерів [6]. Однак загальне старіння нації та скорочення чисельності населення України – не єдині негативні наслідки загостреної демографічної кризи. За офіційною статистикою, в Україні відбуваються значні зміни всередині ставово-вікової демографічної структури.

На кінець 1998 р. середня тривалість життя в Україні становила: для жінки – 69,8, для чоловіка – 60,1 років [5]. Для порівняння зазначимо, що у США цей показник відповідно дорівнює 79,5 та 73,5 років; в Японії – 81,6 та 76,9; у країнах Західної Європи – 77,9 та 73 роки. Наведена статистика свідчить, що тривалість життя населення України в середньому менше на 10 років, ніж в інших країнах світу. Натомість найбільшу увагу спеціалістів привернув інший фактор (адже до зниження тривалості життя загалом, вже схоже, всі звикли, оскільки більшою мірою це зумовлено рівнем екології та економіки в Україні) – отримані демографічні характеристики свідчать про суттєвий розрив у тривалості життя жінок і чоловіків. Згідно із закономірностями фізіологічного та психічного розвитку людини, тривалість життя жінок більша за аналогічний показник у чоловіків приблизно на

5–7 %. Проте в Україні цей розрив склав уже 16 %. Причину такого становища, здавалося б, необхідно з'ясувати у медиків, однак насправді вони лише коментують наслідки. Тому природу такого розриву пояснюють досить високим рівнем смертності в Україні внаслідок різного роду захворювань, яких зазнають здебільшого чоловіки.

Якою ж є об'єктивна причина підвищеної смертності чоловіків? Одразу зазначимо, що згідно з медичною статистикою різко зросла кількість смертельних випадків серед чоловіків у віці 40–60 років. Багатоаспектність людського фактора змушує звернутись до вивчення особливостей психології людини у цьому віці.

Розвиток людини відбувається таким чином, що впродовж свого життя людям доводиться пережити кілька вікових психологічних криз. Найбільш проблемною і важливою є "криза середнього віку", яка проявляється після 40 років. Її характерними проявами є розвиток специфічних психологічних реакцій: страх перед майбутнім, відчуття нереалізованості та страх матеріальної скрути. Згідно з психологічними дослідженнями особистості чоловіка та жінки, найбільш гостро перелічені реакції проявляються саме у чоловіків. Це пояснюється різними вагами співвідношення трудової та суспільної діяльності в свідомості чоловіка та жінки. Для жінки коефіцієнт вагомості трудової діяльності у цьому віці складає 40–60 %, тоді як для чоловіка – 95 %. Очевидно, що саме незадоволення чоловіків своїм посадовим та матеріальним статусом призво-

дить до збільшення кількості захворювань. Особливості “кризи середнього віку” полягають у тому, що діяльність людини у цьому віці супроводжується процесами психічного гальмування. Зміна або пошук нової роботи, переорієнтація діяльності не можуть проходити швидко і гнучко. Будь-яка перебудова життєвого стереотипу (інколи навіть у сприятливий бік для індивіда) сприймається болісно. Завдання соціальної значущості – нормальний перебіг трудової та суспільної діяльності людей [4].

Проте чимала кількість населення України всупереч психологічним потребам саме в активному працездатному віці залишається сам на сам із проблемою безробіття, тобто перебуває у стані нереалізованості. Статеві-вікова структура безробітних в Україні наведена в таблиці [5].

Як свідчать дані таблиці, в загальній структурі безробітних 60 % складають жінки і 40 % чоловіки. Якщо розглядати сукупність безробітних в Україні в цілому без статевої диференціації, то в Україні 55,2 % безробітних, чий вік не перевищує 40 років. Проте існує тісний зв'язок вікової структури безробітних із статтю. Тому далі при вивченні тенденцій на українському ринку праці будемо розмежовувати його за статевою належністю.

Отже, з аналізу безробітних жінок бачимо, що найбільшою віковою групою є молоді жінки до 30 років (28,2 % загальної кількості безробітних) [3]. Тобто фактично кожним третім безробітним є жінка до 30 років. Це здебільшого пояснюється бажанням самих жінок залишатися в статусі безробітних, оскільки саме в цей період значна їх частина зайнята доглядом за дітьми. Про це свідчать також і криві попиту і пропозиції на ринку праці жінок (рис. 1) [1].

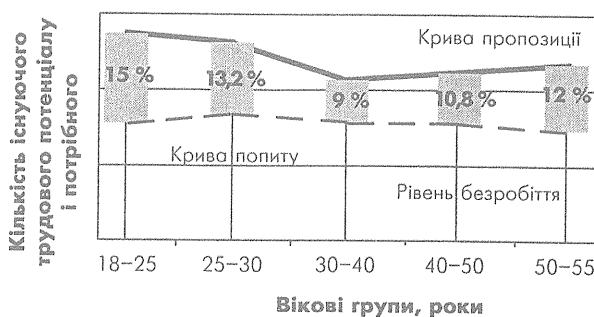

Рис. 1. Характеристика попиту і пропозиції на ринку праці жінок

Знаходження кривої пропозиції над кривою попиту на ринку праці жінок свідчить про наявний рівень безробіття. Відповідно на кожному віковому проміжку існує різне співвідношення попиту на ринку праці жінок та її пропозиції. Надлишок останньої зумовлює рівень безробіття. Таким чином, найбільшого значення безробіття досягає на проміжку 18–25 років, про що свідчить найбільший розрив між кривими.

Простежимо, як співіснують криві попиту і пропозиції на ринку праці чоловіків (рис. 2) [1].

Наведений графік кривих попиту і пропозиції ринку праці чоловіків не повторює тенденцій аналогічних параметрів у жінок. Подібність лише у тому, що створюється надлишок пропозиції ринку праці, внаслідок чого формується безробіття.

Варто звернути увагу на те, що на ринку праці жінок крива попиту фактично мало коливається залежно від віку. Тобто для різних вікових груп є певні пропорції попиту на ринку праці жінок. Відповідно критичною точкою на цьому графіку є вікова межа 40 років. З одного боку, у цьому віці найменша кількість безробітних, з

Статеві-вікова структура безробітних в Україні

Вік	Питома вага вікової групи безробітних, %				Питома вага вікової групи у загальній структурі безробітних, %		
					Відносна частота		Накопичена частота
	Чоловіки		Жінки		Чоловіки	жінки	
	Відносна частота	Накопичена частота	Відносна частота	Накопичена частота			
18–25	18	18	25	25	7,2	15	22,2
25–30	12	30	22	47	4,8	13,2	40,2
30–40	15	45	15	62	6	9	55,2
40–50	25	70	18	80	10	10,8	76
50–55	20	90	20	100	8	12	96
55–60	10	100	—	—	4	—	100
Разом	100		100		40	60	

іншого – після цієї точки відбувається збільшення кількості безробітних. Це явище є цілком природним і пояснюється тим, що попит на робочу силу із віком починає зменшуватись, відповідно кількість трудових ресурсів накопичується. Як наслідок рівень безробіття для цих вікових груп збільшується.

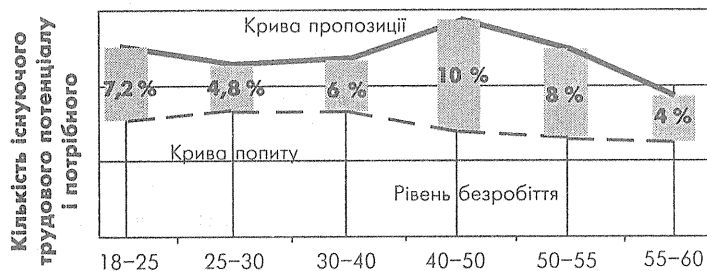

Рис. 2. Характеристика попиту і пропозиції на робочу силу (чоловіки)

Іншу ситуацію ми бачимо на ринку праці чоловіків. З одного боку, кількість безробітних чоловіків на 20 % менша, ніж жінок. Однак їх вікова структура зовсім інша. Із рис. 2 видно, що крива попиту до 40 років має характер зростання, проте потім – різкого спаду. Натомість кількість безробітних чоловіків після 40 років спочатку зростає від 6 до 10 %, а потім починає скорочуватись. Це суперечить тенденціям ринку. З віком мало б відбуватися накопичення кількості безробітних, а не їх скорочення. Що ж відбувається насправді?

На рис. 3 показано теоретично прогнозоване зростання безробіття згідно з умовами ринку праці України та реальний стан.

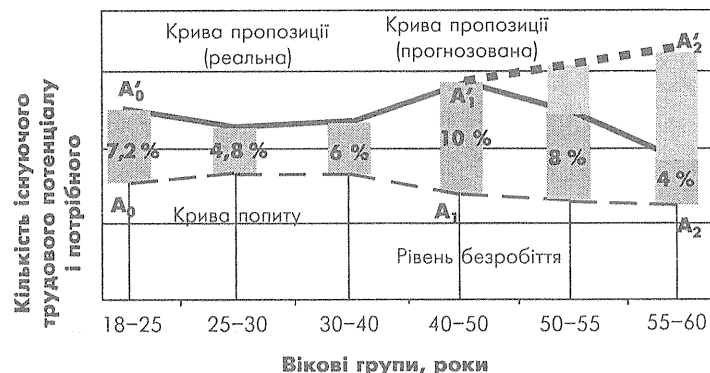

Рис. 3. Прогнозована і реальна пропозиція робочої сили на ринку праці України

Як бачимо, реальний рівень безробіття чоловіків у віці 50–60 років є меншим за прогнозований (реальна пропозиція робочої сили A_0 , A_1 , A_2 , прогнозована пропозиція робочої сили A'_0 , A'_1 , A'_2), який витікає із тенденцій ринку праці. Постає питання: яким чином зменшується кількість безробітних, якщо попит на робочу силу не зростає, а зменшується? Відповідь є лише одна – кількість вибірки зменшується. Проте, чому це відбувається?

Пропозиція робочої сили та попит на неї не відповідають одна одній. Мається на увазі не тільки кількісний вираз попиту і пропозиції на робочу силу. Одна із визначальних тенденцій попиту на ринку праці – вікова диференціація трудових ресурсів. Тобто крива попиту на робочу силу має таку критичну точку, після якої крива починає спадати. Цій критичній точці відповідає певний віковий проміжок в середньому 40–45 років.

Трудовий потенціал, який залишився за критичною точкою попиту, змушений розв'язувати проблему незатребуваності. Частина “відмежованих” спеціалістів на вітчизняному ринку праці завдяки процесам міжнародної інтеграції знаходить інші ринки – поза межами України. За даними демографічної статистики у період 1990–1998 рр. за межі України емігрувало понад 1,5 млн осіб, або 2,8 % загальної кількості населення. Причому 60 % емігрантів вказали на економічні причини, які спонукали їх до прийняття рішення про виїзд [3]. Зазначимо, що рівень еміграції у Великобританії, наприклад, не перевищує 1 % загальної кількості населення, у Німеччині – близько 0,6 %, у Франції – 0,6–0,8 %. При цьому тільки 10 % емігрантів посилаються на економічні причини, які спонукали їх до виїзду. Близько 1 млн громадян України, за офіційними даними, зараз працюють за кордоном. Якщо ж врахувати нелегальні міграції та нерегламентовану зайнятість, їх кількість значно збільшиться. Відповідно збільшуватиметься і суспільний продукт. Але не України, а тих країн, ринок праці яких так приваблює кадри, що не користуються попитом у нашій державі. Якщо обчислити втрати суспільного продукту України внаслідок нерегламентованої зайнятості (за даними офіційної статистики, її рівень у 1998–1999 рр. сягав 18 %), можна стверджувати, що

втрати становлять майже половину державного бюджету.

Однак це не єдиний напрямок розвитку наслідків окресленого конфлікту. Можливі також інші. Вимоги вітчизняного ринку праці диктують умови для працівників. "Робоча сила" приймає ці умови (за обмеженістю варіантів). Та врешті-решт чи не є ці умови первинним виявленням надто критичної демографічної ситуації в Україні? На жаль, в Україні не практикують проведення факторного аналізу щодо залежності кількості передчасних та раптових смертей від ступеня соціальної захищеності людини. Ця форма досліджень є надто популярною за кордоном, зокрема у США. Тому існує таке спостереження, що серед безробітних, матеріально незабезпечених людей імовірність серцево-судинних захворювань у шість разів більша [2]. Справедливість цього спостереження, очевидно, деякою мірою зможе дати тлумачення демографії в Україні.

Звичайно, всю складність наявної ситуації не можна звужувати лише до недосконалості вітчизняного ринку праці в цілому чи нереалізованості окремих представників суспільства. Однак певна частка проблеми, безперечно, полягає саме в цьому.

Встановити причину недосконалості українського ринку праці досить важко. Однак, припустивши, що задоволення кожної окремої особистості призводитиме до задоволення суспільства в цілому, доцільно приділяти більшу увагу питанням маркетингу ринку праці.

Нині, згідно з Указами Президента України "Про основні напрями соціальної політики на 1997–2000 роки" та "Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року", реформування ринку праці є однією з найактуальніших проблем українського суспільства. Однак ефективне розв'язання цієї проблеми можливе лише завдяки впровадженню і використанню методів прогнозування та математичного моделювання ринку праці у майбутньому. Іншими словами, необхідно розвивати маркетинговий підхід для розв'язання проблеми тривалого хронічного безробіття [7].

На сучасному етапі найважливішими в цьому аспекті є дослідження кон'юнктури попиту та прогнозування його динаміки стосовно працівників різних галузей національної економіки. Це дасть змогу правильно зорієнтуватися вже сьогоднішнім абітурієнтам, а не прийдешнім фахівцям професій, позбавлених попиту.

Маркетингові дослідження національних ринків праці, їх аналіз і прогнозування розвитку – сьогодні є одним із найефективніших заходів державної політики зайнятості в економічно розвинених країнах.

Оскільки маркетингові дослідження враховують не лише ситуаційний, а й часовий фактор, вони сприятимуть зменшенню кількості професійних переорієнтацій та перекваліфікацій спеціалістів у майбутньому.

Отже, зазначимо, що взаємозв'язок демографічної кризи і проблеми зайнятості в Україні зумовлює необхідність розвитку нових підходів до розв'язання глобальних проблем людства. Одним із найефективніших серед них, про що свідчить зарубіжний досвід, є розвиток маркетингу національного ринку праці.

Література

1. *Демографія, економіка праці та соціальна політика*: Зб. наук. праць / Під ред. Л. М. Фільштейна. — К., 1999. — 356 с.
2. *Управление персоналом*. — 1999. — № 1; 4–7.
3. *За підсумками 1998 р. Стан ринку праці // Праця і зарплата*. — 1999. — № 4–6.
4. *Семие В. Я. Человек и окружающая среда*. — Новосибирск: Наука, 1991. — 237 с.
5. *Статистичний вісник України. 1998 рік / Держкомстат України, 1999.*
6. *Указ Президента України "Про основні напрями соціальної політики на 1997–2000 роки" // Уряд. кур'єр*. — 1997. — № 4.
7. *Фатхутдинов Р. А. Стратегический маркетинг*. — М.: ЗАО «Бизнес-школа "Интел-Синтез"», 2000. — 640 с.